

Szükség lenne egy olyan, nagyszabású vendégtanár-program beindítására az egyetemek közreműködésével, amely a különböző támogatások révén érdekeltté tenné az egyetemeket és a tanárokat, hogy magyarországi felsőoktatási intézményekben tanítsanak, illetve tudományos tevékenységet végezzenek. Nagyon fontos az is, hogy hazánkból egyre többen tanulhassanak, taníthassanak hosszabb-rövidebb ideig külföldi egyetemeken, ezáltal újabb lehetőséget teremtve az értelmiségi párbeszéd folytatására, Magyarország nemzetközi tekintélyének növelésére.

Végül egy majdani „Iskola választ iskolát” program keretében magyarországi iskolák vehetnék fel a kapcsolatot nemcsak a határon túli magyar, hanem a régió idegen nyelvű iskoláival is. Megítélésünk szerint folyamatos program szükséges a Magyarországról és a magyarságról a környező térségben kialakult/kialakított torzképek és előítéletek enyhítésére, megváltoztatására. Azon országokban – ahol nem mellékesen – jelentős létszámú magyar kisebbség él, elsősorban a „nyugatosodó” és véleményformáló többségi értelmiségi réteg megnyerése szükséges. Ennek egyik eszköze lehet a magyar gondolkodók (Rónai András, Bibó István, Teleki Pál) könyveinek a környező országok nyelveire történő fordítása és terjesztése, amely a magyarság tényleges európai értékeit világítja meg.

Úgy gondolom, hogy az előttünk álló tervek és feladatok megvalósításában a hungarológiának a jövőben is meghatározó szerepe lesz, és továbbra is együtt tudunk gondolkodni és dolgozni e nemes célok – mindannyiunk közös céljai – érdekében.

Kis „antihungarológia”

SÁRKÖZY PÉTER

Nem akartam részt venni a hungarológia fogalmáról és feladatairól szóló immár nem is tudom hányadszorra megszervezett vitán, de mivel Tverdota György és Stauder Mária többször és nyomatékosan kértek erre, most mégis megteszem. Nem akartam hozzászólni, mert véleményemet már több ízben és több fórumon kifejtettem, legutóbb a Magyarok Világszövetsége által szervezett 1998. augusztusi konferencián, mely Kissné Pap Margit különvéleménye mellett meg is jelent a Világszövetség Hírlevelében. Nem akartam hozzászólni, mert semmi értelmét nem látom a „külsősök” hozzászólásainak a hazai intézményrendszer otthon folyó pozícióharcaihoz és belső vitáihoz. Igazat kell adnom Jankovics József és

Monok István tanulmánya azon megállapításának, mely szerint „Ez a vita végső soron mindig arról szól, hogy a magyar nyelv és kultúra kutatását, bemutatását és oktatását végzők mondják-e meg, hogy milyen intézményi struktúra milyen állami támogatással valósítsa meg a közösen megfogalmazott célokat, vagy az éppen hatalmon lévő csoportok irányította államigazgatás tisztségviselői döntsék el, hogy számukra mi a fontos, és ennek alapján alakítsák az intézményrendszert, döntsenek a támogatásokról.” (Hungarológia az ezredfordulón, *Hungarológia* 2 (2000)/1–2. Budapest, NHK 2000. 43.) Mindehhez csak annyit tennék hozzá, hogy az sem közömbös, hogy a „magyar nyelv és kultúra kutatását és oktatását végzők” alatt a hazai kutatókat és oktatókat, a hazai intézmények vezetőit értjük-e, vagy pedig azokat, akik ezt külföldön végzik, valamint, ami még fontosabb, hogy a hungarológia ügyeivel foglalkozó államigazgatási tisztségviselők az „éppen hatalmon lévő csoportok”-tól, azaz a rendszerváltás óta megalakult kulturális kormányzatoktól függetlenül nem képviselnek-e valamiféle „állandóságot” a változásban. Azaz, hogy pontosabban fogalmazzunk: történt-e „rendszerváltás” a hungarológia hazai intézményrendszerében, irányításában? A „Hungarológia az ezredfordulón” c. kiadvány alapján, és személyes tapasztalataim alapján a válaszom az egyértelmű (és szomorú) nem.

Előre szeretném bocsátani, hogy már túl vagyok azon, hogy (feleslegesen) hadakozzam. Nem szeretnék megbántani senkit, különösképpen a tudományos életműve alapján általam őszintén tisztelt Köpeczi Béla professzort, a Hungarológiai Tanács elnökét. Ugyanakkor politikailag emblematikusnak (és vitathatónak) tartom, hogy az elmúlt rendszerek kultúrpolitikájának egyik meghatározó alakjának 1992-ben írt és publikált tanulmánya vezeti be a „Hungarológia 2000-ben” kiadványt és tanácskozást, és még vitathatóbbnak, hogy Köpeczi professzor írását, azaz egy nemzetközi szinten elismert tudós vélekedését, az Oktatási Minisztérium jelenlegi és az utóbbi két évtizedben hungarológiai ügyekkel foglalkozó főtanácsosának tanulmánya követi (Kissné Pap Margit: *Áttekintés a hungarológia jelenlegi helyzetéről és a fontosabb további feladatokról*, 25–42). Nem kétséges, a főtanácsosnő az egyik leghitelesebb személy arra, hogy beszámoljon a nemzetközi hungarológia utóbbi két évtizedében kialakult intézményrendszeréről, jelenlegi irányításáról, más kérdés, hogy a jelenlegi szervezeti rendszer és irányítás alkalmas-e egy, a rendszerváltás utáni polgári Magyarország külföldi kulturális képviselőjére, vagy éppen séggel a rendszerváltás előtt 1983–89 között kiépült rendszert „betonozza-e be” az új évezred első évtizedeire is? (1983-ban alakult meg – illetve

át – a Magyar Lectori Központ, 1988-ban jött létre a Hungarológiai Tanács, és 1989-ben a Lectori Központ átalakult Nemzetközi Hungarológiai Központtá.)

Sokan „örültnek”, „forrófejűnek” neveztek, mert 1990–94 között, majd 1998-ban egy-két újságcikkben rámutattam arra, hogy a külföldi kulturális intézetek (konkrétan a Római Magyar Akadémia) esetében nem lehet a régi keretek között, a régi rendszerhez (intézményrendszerhez!) kötődő emberekkel, legyenek akár kiváló filozófusok, műfordítók, történészek is, egy új típusú külföldi hungarológiai intézményrendszert kiépíteni, legkevésbé a Klebelsberg Kunó által megvalósított igen eredményes Collegium Hungaricum rendszerét felújítani. A viták lezajlottak, én is belenyugodtam a változtathatatlanba, amint első cikkem alcímében írtam, hogy azóta is „Nyugaton a hivatal helyzete változatlan” (Hitel, 1990. 10).

Ezért nincs semmi értelme jelenlegi hozzászólásomnak sem, de mivel barátián kértek meg rá, nem akarok végleg visszavonulni a külföldi egyetemi magyar tanszékvezetői munka bástyái mögé. Igaz, immár nem javaslok semmit, csak éppen, mint a viccben körmét reszelő nyuszi felteszek egy-két kérdést, olyan „antipolitika” – „antihungarológia” jelleggel.

A kérdések feltevése előtt tisztáznunk kell a hungarológia fogalmát és intézményrendszerét.

Véleményem szerint olyan fogalom, hogy hungarológia (a szlavisztika, italianisztika, germanisztika mintájára) nincs, illetve ha van, akkor sem nagyon használható a hazai tudományos életben. Így, jobb híján a hungarológia a magyar nyelv és kultúra külföldi oktatását és kutatását jelenti – egyetemi, akadémiai kutatóintézeti szinten. Azaz, nem „hungarológus” a csak nyelvoktatással foglalkozó nyelvtanár és lektor, mint ahogy nem tartjuk germanistának az otthoni német nyelvtanárok nagy többségét és szlavistának gimnáziumaink hajdani orosz tanárait. A fogalmak összemosása káros, lehetetlenné teszi a tisztánlátást, azt, hogy a hazai intézményrendszer valóban az igazi külföldi hungarológia szolgálatában álljon.

Hasonlóképp károsnak tartom a határon túli országok magyar tanszékeinek, hungarológiai intézeteinek (mint amilyenek a kolozsvári, újvidéki vagy nyitrai magyar intézetek) összemosását a külföldi, azaz nem magyar anyanyelvű, nem magyar történeti-kulturális környezetben működő magyar tanszékek, intézetek munkájával. Az erdélyi, felvidéki, vajdasági „hungarológia” nem a franciaországi vagy amerikai „hungarológia” helyzetével (támogatásával, felügyeletével...) hasonlítandó össze, hanem a

magyarországi tudományegyetemek, magyar irodalom, nyelvészeti, történeti, folklór stb. tanszékeivel. És mivel a „kibicnek” semmi sem drága, véleményem szerint az ő összes problémájuk megoldható lenne, ha a magyar kulturális kormányzat az ő otthoni állami támogatásukat annyival egészítené ki, hogy ugyanannyi költségvetéssel rendelkezzenek, mint a hasonló nagyságú (és tanulószámú) magyarországi tanszék-társaik. Ha ezt a támogatást megkapnák, azt hiszem, minden problémájukat meg tudnák oldani, önerőből is.

Ha a hungarológia nem a hazai, hanem a külföldi hungarológiát jelenti (ahogy véleményem szerint jelentenie kellene), akkor az is természetes lenne, hogy az őket támogató hazai intézményrendszer kiépítésébe, támogatási módozataiba, a támogatások elosztásába stb. nekik is beleszólásuk lenne. Jelenleg a külföldi hungarológia „nemzetközi szervezeteit” hazai kollégáik irányítják, felügyelik. Tudom, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetőségében igen sok külföldi kolléga is van. De ennek ellenére úgy érzem, hogy az összes hungarológiai szervezetben a döntés, a konkrét irányítás a hazai kollégák kezében van.

Mivel a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság önkéntes részvételen (és tagdíjfizetésen) alapuló nemzetközi szervezet, így itt csak elvben vehető fel, hogy mennyiben képviseli az összes külföldi hungarológiai oktató- és kutatóhelyet. Ugyanakkor ugyanez már másképp vetődik fel egy olyan állami intézmény esetében, mint a Nemzetközi Hungarológiai Központ. Akárhogy csűrjük-csavarjuk a dolgokat, a Központ ma is „lektori központként” működik, hiszen tevékenységének fő részét a kultúregyezményes helyekre kiküldendő lektorok és kisebb részben vendégoktatók kiválasztása, kiküldése, életkörülményeiknek és ezen túl szakmai munkájuknak segítése képezi. Ez természetes, és nem is baj, csak hát nem elég. Mert így a hazai „figyelem” alól nem egy külföldi magyar tanszék, kutatóhely, sőt hungarológiai központ is kiesik, nem is beszélve a magyar kapcsolatokat nem kereső, vagy nem magyar származású kollégákról, akik közül „a szimpatikusok” kapnak néha egy kis könyvajándékot, a kevésbé rokonszenvesek nem. Azaz, mindmáig hiányzik egy olyan intézmény, alapítvány, kuratórium, mely szakmai szempontból tartaná a kapcsolatot az *összes*, valóban hungarológiai tevékenységet folytató külföldi kutatóval, egyetemi tanszékekkel, akadémiai szintű kutatóhelyekkel.

A lényeg az „egy intézmény”-en van, hiszen jelenleg intézményből, hivatalból, szervezetből, felügyeleti szervből nincs hiány. A Nemzetközi Hungarológiai Központon, a Hungarológiai Tanácson és az önkéntes szervezetként, de végeredményben állami költségvetési támogatással mű-

ködő Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságon túl a külföldi magyarságtudomány problémáival foglalkozik a Magyarok Világszövetsége az Anyanyelvi Konferencia (azaz ma már a Magyar Nyelv Nemzetközi Társasága), a Határainkon Túli Magyarok Hivatala, az Országimázs Központ, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának és az Oktatási Minisztérium nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó államtitkárságai, főosztályai (a külföldi kulturális intézeteknek külön hivatala is van az NKÖM-ben), természetesen a Külügyminisztérium (hiszen a kulturális intézetek igazgatói egyúttal a követségi kultúrattasé szerepét is betöltik, nem beszélve a követségek kulturális titkáraitól, sajtófelelőseiről, és a konzulátusok külföldi magyarokkal foglalkozó munkatársairól) és ezentúl még egy sor alapítvány (Soros, Illyés, Apáczai stb.). Ahogy mondani szokás: sok bába közt elvész a gyerek, azaz, az igazi hungarológia támogatása (hogy ne egy másik közmondást emlegessünk a sok lúdról...). Illetve mindegyik intézmény a saját embereit és a saját intézményeit támogatja, a saját elképzelései és intézményi fennmaradásának érdekei szerint. Véleményem szerint nem csak a könyvadományok küldésére, hanem az egész külföldi hungarológia hazai támogatására érvényes az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának a könyvküldéssel kapcsolatos észrevétele: „Ez az a terület, amelynek mentén valóban pazarló gazdálkodás folyik. Nem tudjuk, hogy ki, kinek, mikor és mit ad...” (Uo. 46.)

Most pedig következzenek a kérdések:

1. A sok intézmény, felügyelő szerv és ember közül ki dönti el, hogy melyik hungarológiai tevékenység és melyik egyetemi tanszék, kutatóhely fontos, érdemes a támogatásra, és melyik nem? Ezt nem egy otthoni intézetnek, vagy inkább egy nemzetközi kuratóriumnak kellene legalább szakmailag véleményeznie?

2. Csak a magyar alapítású hungarológiai központok (melyeket a 80-as évek szellemében és statútumaival alapítottak) érdemesek-e a támogatásra, vagy éppenséggel mindegyik?

3. Csak egy-egy hungarológiai központ folyóiratkiadása támogatandó otthonról, vagy az összes, mely szakmai alapon megfelel a támogatás követelményének?

4. Csak a magyar vendégoktatókkal és lektorokkal rendelkező (befogadó) külföldi magyar tanszékek támogatandók (könyvekkel, vendégelőadókkal, stb.) vagy mindegyik külföldi, igazán működő magyar tanszék (nem csupán lektorátus!)?

5. Kik és milyen alapon döntenek el (dönthetik el a jövőben is), hogy mely országokba és mely egyetemekre küld a magyar fél lektorokat, vendégoktatókat? Egy ilyen „hungarológiai tanácsban” miért nem vesznek kellő súllyal részt a külföldi hungarológia választott képviselői?

6. Kik képviselik a nemzetközi hungarológiát az egyes kultúrszerződések megkötésekor, megújításakor?

7. Minek kellene lenni a külföldi magyar kulturális intézetek szerepének a külföldi hungarológiában?

a) Kulturális programokat biztosító intézeteknek, vagy a hungarológiai kutatást folytató és segítő igazi *akadémiai* intézeteknek?

b) Milyennek kellene lenni – mindkét esetben – ezen intézetek kapcsolatának a külföldi hungarológiai tanszékekkel, kutatóhelyekkel?

c) Ezen kapcsolatok módját, az együttműködő intézményeket, tanárokat ki választja ki, határozza meg? A mindenkori igazgató személyes döntése és szimpátiái alapján?

d) Ki határozza meg a kulturális intézetek kulturális és tudományos programjait, kiutaztatandó előadóit, művészeit? Egy-egy hivatal, egy-egy vezető, vagy egy szakmai kuratórium?

e) Ki fogja biztosítani – végre – azt, hogy ezen „akadémiának” nevezett intézetek könyvtárai valóban a hungarológiai kutatás báziskönyvtáiraivá váljanak (újra, mert 1947-ig azok voltak)?

f) És főleg: ki dönt a sok-sok elköltött és elköltendő pénz sorsáról?

– Ezekre a kérdésekre szeretnék egyszer választ kapni egy-egy ilyen, a „Hungarológia” jelenével és jövőjével foglalkozó konferencián.

* * *

Eredetileg úgy volt, hogy én is tartottam volna egy kisebb előadást az augusztusi hungarológiai konferencián, melyet fogászati kezelésem megakadályozott. Ezen arról beszéltem volna, hogy milyen volt a nemzetközi hungarológia helyzete a múlt századfordulón, amikor még nem volt ilyen kiépült rendszere a hungarológiai kutatásnak. De voltak komoly tudósok, akik akár saját vagyoniuk feláldozásával, mint Fraknoi Vilmos, létrehozták azokat a kutatóhelyeket Rómában, Bécsben, Berlinben, melyek lehetővé tették a modern történeti forrásfeltáró kutatásokat az európai könyvtárakban, illetve lehetővé tették a magyar művészek számára, hogy az európai művészet központjaiban, Rómában, Párizsban, Münchenben élhessenek, alkotassanak. Hogy mit jelenthetett az egy évszázaddal ezelőtti hungarológia, elég kezünkbe venni a Vatikáni Magyar Okmánytár most reprint formában újra kiadott kötetét. Ezzel szemben kíváncsi lennék arra, hogy az elmúlt 10 évben mennyi közpénz fordítódott a hunga-

rológiai intézményrendszer fenntartására, a külföldi utakra, ösztöndíjakra stb., és hogy ennek mi a konkrét, művekben is felmutatható hozadéka? Azt hiszem, még van mit tanulnunk Fraknoi Vilmos, Gragger Róbert, Veress Endre, Gerevich Tibor nemzedékétől, és talán (biztos!) a klebelsbergi kultúrpolitikától is.

A hungarológia alapvetően nyelvoktatás

STARK FERENC

Elnök úr! Államtitkár úr! Tisztelt Konferencia! Bár nem készültem felszólalásra, szívesen teszek eleget a felkérésnek, mert néhány gondolat szeretnék hozzáfűzni az elhangzottakhoz.

Ami a hungarológia mibenlétével összefüggő vitát illeti, ahhoz csak röviden kívánok szólni, s ezzel időt takaríthatok meg az esetleg még utánam jövő felszólalóknak. Felfogásom szerint is a hungarológia – ahogyan ezt délelőtt Fazekas Tiborc kifejtette – alapvetően oktatás. Hozzátennék egy jelzői előtagot: felsőoktatás, ami azt jelenti, hogy elválaszthatatlan a kutatástól.

A hungarológiai oktatás egy alapvetően fontos részterületéről szeretnék inkább részletesebben szólni, amely úgy érzem, hogy az utóbbi években kevesebb figyelmet kapott, mint amennyit megérdemelt volna. Ahogy a germanisztikának vagy romanisztikának a német, illetve a francia nyelv és ezek oktatása adja az alapját, úgy a hungarológia sem alapulhat máson, mint a magyar nyelven, a magyar nyelvoktatáson. A magyar mint idegen nyelv oktatásáról, azon belül is elsősorban ennek a hazai feltételrendszeréről szeretnék tehát először beszélni.

Az idegen nyelvek oktatása a határok megnyitása után a magyar oktatási piac egyik meghatározó – ahogy ma divatos szóval mondják: piacvezető területévé vált, s ezzel párhuzamosan módszereiben is megújult, hatékonyabbá vált. A magyar nyelv oktatása is részévé vált ennek a piacnak, ám itt valódi megújulásról nem beszélhetünk. A helyzet sajátos: számos, az alap kutatás fogalomkörébe tartozó feladat még elvégzetlen, s ezek szakmai együttműködést, összefogást igényelnének a magyar mint idegen nyelv oktatásának kevés számú intézményétől és szakembereitől. Ehelyett egy szűkös piacon konkurencia-harc folyik közöttük, s ennek során a szakma kiárusítja az eddig felszínre hozott értékeket is, miközben környezetében – erősítve a konkurencia-harcot – megjelenik a jól menedzselte dilettantizmus.